

Inleiding

Binnenkort gaat u met uw leerlingen op bezoek bij Het Gelders Orkest. Het zal voor de meeste leerlingen een kennismaking zijn met een symfonieorkest. Om deze kennismaking zo goed mogelijk te laten verlopen zodat het rendement voor de leerlingen zo groot mogelijk is, hebben we begeleidende lessen gemaakt. Deze lessen zijn bedoeld voor voortgezet onderwijs algemeen. Het zijn oriënterende lessen voorafgaande aan het bezoek en een evaluerende les na afloop van een bezoek aan Het Gelders Orkest.

Deze lessen bestaan uit:

1. introductie van een symfonieorkest
2. de rol van de dirigent
3. de spelregels tijdens het bezoek
4. verwerking van het concert.
5. achtergrondinformatie voor de docent

Doelen voor de leerlingen zijn:

- Het kennismaken met een symfonieorkest
- Kennen van de groepen instrumenten die in een symfonieorkest gebruikt worden
- Weten dat de componist met muziek een verhaal/ gevoel wil uitdrukken/vertellen.

Wij wensen u veel plezier tijdens de lessen en natuurlijk tijdens het bezoek aan Het Gelders Orkest.

Agnes Bolwiender

Coördinator educatieve projecten Het Gelders Orkest

1. Wat is een orkest?

Doel van de les

Een algemene introductie over het symfonieorkest

Lesinhoud

Bespreek met de leerlingen het voorgenomen bezoek aan het orkest. Het gesprek kan gevoerd worden aan de hand van de volgende vragen:

- Weten de leerlingen wat een symfonieorkest is en welke verschillende soorten orkesten er zijn (zie ook de bijlage docent informatie).
- Wat zijn de verschillen en de overeenkomsten tussen de diverse orkesten?
- Wie is er wel eens naar een concert geweest? Hoe denkt men dat het er aan toe gaat tijdens een klassiek concert?
- Welke instrumenten komen in een symfonieorkest voor?
- En welke instrumenten zie je vrijwel nooit in een symfonieorkest?
- Wat betekent het woord 'symfonie' eigenlijk?
- Welke hoofdgroepen instrumenten onderscheidt men in een symfonieorkest?

Vertel wat voor soort orkest Het Gelders Orkest is. Vraag aan de leerlingen wat ze allemaal te weten willen komen over Het Gelders Orkest.

Opdracht 1

De leerlingen bezoeken nu de website van Het Gelders Orkest (www.hetgeldersorkest.nl). Onder het kopje het orkest kunnen de leerlingen iets lezen over de geschiedenis van het orkest, over de musici en de vaste dirigenten.

Opdracht 2

U kunt als extra achtergrondinformatie de bijlage – docent informatie – uitdelen of aan de leerlingen vragen om extra informatie op internet te zoeken over de geschiedenis van het symfonieorkest en de grote stijlperiodes.

2. De rol van de dirigent

Doel van de les

De leerlingen ervaren wat de functie van een dirigent is

Lesinhoud

De functie van een dirigent kan het beste geïllustreerd worden door samen met de leerlingen te gaan zingen. Een simpele canon als Vader Jacob is al voldoende.

Opdracht

Stel de leerlingen voor om te gaan zingen en u geeft niets aan. U maakt geen groepjes en u geeft niet aan wanneer elk groepje moet beginnen met zingen. Natuurlijk wordt het een chaos. Vraag daarna aan één van de leerlingen om de rol van dirigent op zich te nemen: indelen van groepjes en aangeven wanneer elk groepje moet beginnen. Als het goed is, klinkt het dan een stuk beter en is de functie van een dirigent al wat duidelijk geworden.

Er zijn beroepen die je kunt vergelijken met dat van een dirigent, praat erover waarom dat zo is: docent, kapitein op een schip, legerofficier etc.

3. Voorbereiding op het kijkje achter de schermen.

Doel van de les

De leerlingen worden geïnformeerd over de gang van zaken tijdens het bezoek en krijgen opdrachten mee.

Lesinhoud

Bespreek met de leerlingen het volgende:

Een 'kijkje achter de schermen' nemen, is niet naar een concert gaan. De leerlingen gaan bij het orkest kijken hoe iedereen daar aan het werk is tijdens een repetitie en zien wat er voor nodig is om het orkest goed te laten werken. Bespreek met de leerlingen dat het belangrijk is om zo min mogelijk te storen in deze situatie. Om daarbij een paar tips te geven hebben we een paar huisregels opgesteld en een paar (stille) vragen gemaakt voor 'onderweg'. Die vragen worden na het kijkje en/ of op school besproken.

De huisregels zijn:

- Eten, drinken en kauwgum zijn tijdens het kijkje niet toegestaan behalve in de artiestenfoyer.
- Jassen en tassen komen op een door de begeleider aangewezen plek.
- Kostbaarheden kun je beter thuis laten.
- Op tijd komen anders kun je niet meer bij de repetitie zitten.
- Tijdens het bijwonen van de repetitie niet naar het toilet.
- Mobiele telefoons uit.
- Zachtjes binnenkomen en weggaan.
- Tijdens het bijwonen van de repetitie geen vragen stellen en/of opmerkingen maken; dit kan na afloop.

Tijdens het bezoek kunnen de leerlingen de volgende vragen in het achterhoofd houden:

- Hoeveel instrumentengroepen heb je gezien? Dit kan per muziekstuk anders zijn.
- Hoe geeft de dirigent aan wanneer er zacht of wanneer er sterk gespeeld moet worden?
- Welke instrumenten spelen het meest? Wat doen de anderen als ze niet spelen?
- Hoe heet het muziekboekje van de dirigent en wat staat erin?
- Hoe kan het dat de violen allemaal dezelfde kant op strijken?
- Waarom zitten de slagwerkers en de trompetten achteraan en de violen vooraan in het orkest?
- Welke emotie roept de muziek die het orkest speelt bij je op? Bijv. verdriet, woede, blijdschap. Als je een kleur moet geven aan de muziek, welke kies je dan en waarom?

Als er een solist is:

- Wat is een solist en welk instrument bespeelt hij/zij?
- Vind je dat er een wisselwerking is tussen solist en orkest? Hoe komt dat?

4. Verwerkingsles.

Doel

Het uitwisselen van indrukken na het bezoek aan Het Gelders Orkest.

Lesinhoud

In een klassengesprek kan besproken worden wat de leerlingen van het bezoek vonden. Hebben zij alle vragen kunnen beantwoorden, hebben zij een idee gekregen hoe het is om in een orkest te werken?

Hoe hebben zij de muziek ervaren, welke emotie kwam er bovendrijven, welke kleur hebben zij eraan gegeven? Welke kleur zouden zij hun lievelingsnummer geven?

Extra opdracht

De leerlingen kunnen als extra verwerking nog 2 luisteropdrachten doen met behulp van de website van HGO.

Ga naar **www.hetgeldersorkest.nl**, dan naar het kopje Cd's en foto's.

Luister naar het fragment van Schubert, symfonie nr.8 met de volgende vraag in je achterhoofd: Wat hoor je hier eerst: blazers of strijkers?

Luister naar het fragment van Dvorak, pianoconcert met de volgende vragen: Is dit een langzaam of een snel stuk, vind je het vrolijk of droevig en waarom? Hoe vaak hoor je de piano spelen in dit fragment

Veel plezier!

Bijlage 1: docentinformatie

Muziek van verschillende componisten

Componisten zijn mensen die een muziekstuk schrijven. Vroeger waren componisten vaak in vaste dienst bij kerkelijke instituten of bij het hof. Langzamerhand met de opkomst van steden in diverse delen van Europa werd de stedelijke overheid of de zich emanciperende burgerij ook een werkgever van de componisten. Als reactie hierop gingen de componisten een andere werkwijze hanteren. Een combinatie van compositieopdrachten, lespraktijk en concerten bezorgde de componist vanaf nu zijn inkomen.

De geschiedenis van de klassieke muziek kunnen we indelen in tijdperken. Deze tijdperken hebben allemaal hun eigen naam en hun eigen muziek.

- De middeleeuwen & renaissance → twaalfde tot zestiende eeuw
- De Barok → zeventiende tot midden achttiende eeuw
- Het Classicisme → tweede helft achttiende eeuw
- De Romantiek → negentiende eeuw,
- Moderne tijd, tot en met nu

Er zijn verschillende soorten orkesten:

Harmonieorkest:	Bestaat alleen uit hout- en koperblazers en slagwerk. Soms zijn ook strijkbassen toegevoegd.
Fanfareorkest:	Bestaat uit koperblazers, saxofoons en slagwerk.
Strijkorkest:	Dit is een klein orkest, dat alleen bestaat uit strijkinstrumenten.
Kamerorkest:	Dit is een klein orkest, dat bestaat uit strijkinstrumenten, hout- en koperblazers en slagwerk (voornamelijk de pauken). Dit orkest speelt meestal muziek uit de 18e en begin 19e eeuw.
Symfonieorkest:	Dit is een groot orkest, dat bestaat uit strijkinstrumenten, hout- en koperblazers en slagwerk (en harp)

Het Symfonieorkest

Het symfonieorkest is het meest bekend van alle Westerse instrumentale groepen. De woorden symfonie en orkest zijn afkomstig uit het Grieks.

- Symfonie betekent samenklank ("sym" betekent samen en "phonè" betekent klank).
- Orkest (orchestra) is de ruimte in het Griekse theater, waar musici (en dansers) zich bevonden. Later ging de naam op de musicerende (de muzikanten van het orkest) zelf over.

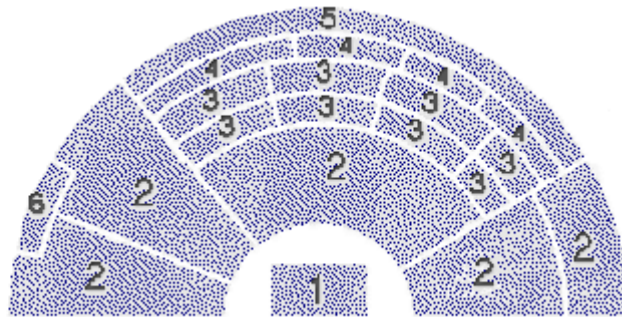
Vele grote steden in de wereld bezitten minstens één volledig orkest. Het grootste Nederlandse symfonieorkest is het Koninklijk Concertgebouworkest (KCO) uit Amsterdam.

De leider van het orkest noem je een dirigent. De dirigent slaat niet alleen de maat, hij moet de repetities en de uitvoeringen leiden en geeft tevens aan wanneer de verschillende instrumenten moeten invallen. Daarom heeft de dirigent de volledige compositie, waarin alle partijen genoteerd staan - de partituur - vóór zich. De orkestleden hebben alleen hun eigen partij. Je kunt je wel voorstellen dat de slagwerker die 120 maten rust heeft deze niet allemaal gaat zitten uittellen, maar op het sein van de dirigent wacht.

Niet altijd speelt het hele orkest. Is dit wèl het geval dan spreekt men van tutti. Juist het verschil van combinaties van de verschillende instrumentgroepen, geeft zijn charme aan het symfonieorkest.

Hieronder zie je de orkestopstelling:

1. De dirigent
2. Strijkinstrumenten
3. Houtblazers
4. Koperblazers
5. Het slagwerk
6. Harpen

Houtblazers

De eerste houtblazers die in het orkest (tijdens de barokperiode) verschenen waren de fluit, de hobo en de fagot.

In de klassieke periode, omstreeks 1750, kwam de klarinet erbij en in de 19e eeuw (romantische periode), werden de houtblazers weer verder uitgebreid. Deze uitbreiding bestond uit de toevoeging van een tweetal basinstrumenten. Het waren de basklarinet en de contrafagot.

De hobo, klarinet en de fagot hebben een riet (enkel- of dubbelriet), die onmisbaar is voor de klankopwekking van het instrument.

Koperblazers

Tijdens de barokperiode (ca. 1720), waren er hoorns en trompetten in het orkest. Dit waren natuurhoorns- en trompetten, instrumenten die nog geen ventielen hadden om de toonhoogte te regelen. Hierdoor konden ze maar een beperkt aantal tonen spelen. Deze tonen werden door de lipspanning hoger of lager.

Tijdens de overgang naar de klassieke periode (ca. 1750), werden trombones aan het orkest toegevoegd en pas in de romantische periode (ca. 1850), was de groep koperblazers compleet met de toevoeging van de tuba.

De hoorn, trompet en tuba zijn van ventielen voorzien, waarmee je de toonhoogte kunt regelen.

De trombone heeft een schuif waar je de toonhoogte mee regelt (er zijn trouwens ook ventieltrombones).

Slagwerk

De instrumenten van de slagwerksectie van het moderne orkest bestaan uit twee basistypen. Het eenvoudigste type, waartoe de triangel en het woodblock behoren, wordt niet gestemd en produceert een toon van onbepaalde hoogte. Op gestemde instrumenten, waartoe de xylofoon en de buisklokken worden gerekend, kunnen melodieën worden gespeeld.

De geschiedenis van de orkestslagwerkgroep dateert uit het midden van de 18e eeuw (eind barok- begin klassieke periode), toen voor het eerst pauken, bekkens en triangel werden ingevoerd.

In de 19e eeuw (de romantische periode) begonnen gestemde instrumenten, waaronder xylofoon en buisklokken, te verschijnen.

Strijkinstrumenten

De strijkersgroep heeft van het begin af aan een belangrijke rol gespeeld in het orkest. Vanaf de barokperiode (ca. 1600) tot en met de dag van vandaag, bestaat deze groep uit 4 verschillende instrumenten nl. de viool, altviool, cello en de contrabas. Alleen is het orkest steeds groter geworden. Waar eerst circa 4 of 5 violen meespeelden, kan dat aantal tegenwoordig bij de uitvoering van de grotere werken, wel oplopen tot 30.